

DEZVOLTAREA REGIONALĂ: REPERE TEORETICE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII

CONF.UNIV.DR. VALENTIN COJANU

Academia de Studii Economice București, Piața Romană 6, 010374 București, tel.: 0729 919980, email: cojanu@ase.ro

The intellectual tradition used to explain regional development on such arguments as different business skills, favourable "mentalities", or inherently better local conditions. This material attempts to ground on a theoretical perspective the indisputable fact that there are indeed different approaches to business initiatives, but the relationship between the entrepreneurial spirit and local development is built on somewhat aspatial formation of the economic initiative.

Introducere

Performanța economică diferită a țărilor și regiunilor este o temă de cercetare care primește explicații din cele mai diferite, iar știința economică poate apare în acest context cumva marginalizată. Într-o lucrare de referință, sociologul Max Weber (1920) lega în mod direct performanța întreprinderii economice de convingerile religioase. Istoricul Nicolae Iorga (1905) credea în influența culturii superioare și spunea cu referire la teritoriile românești că "Ardealul...era acolo ca să dea Principatelor și mai ales Țerii Românești...cele de nevoie pentru a se civiliza în sens apusean." Astăzi, școala instituționalistă (de ex. North, 1990) a câștigat puternic teren prin argumentele sale privind buna guvernare. În acest timp, știința economică explică avantajele de prosperitate prin păstrarea liberă a funcționării pieței, dar lasă deoparte în abordarea convențională *punctum saliens* al oricărei activități productive: formarea inițiativei economice.

Materialul prezent își propune să se ocupe de condițiile de formare a spiritului întreprinzător și influența pe care o are acesta asupra dezvoltării locale sau regionale, cu referire la contextul integrării europene. Punctul de plecare constă în observația comună că există în România o discrepanță a dezvoltării regionale (de ex. Guvernul României, 2004, 2005) manifestă în dezechilibre de dezvoltare accentuate între estul și vestul țării, dar și în interiorul regiunilor, precum și în declinul economic al orașelor mici și mijlocii. Toate acestea se răsfrâng într-un nivel al prosperității naționale aflat la puțin peste o treime din media Uniunii Europene.

Contextul economiei românești

Subiectul înapoierii economice relative a României a coagulat întotdeauna spirite din cele mai diverse preocupate să ajungă la răspunsurile potrivite. Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, Nicolae Iorga, Constantin Radulescu Motru, Mihail Manoilescu, Virgil Madgearu fac parte din grupul de gânditori luminați care au deschis această dezbateri la trecerea dintre secolele 19 și 20. Unul dintre argumente revenea mereu

în explicațiile date: poporul român nu este suficient de adaptat muncii productive. Aceste lucruri erau împărtășite într-o vreme în care maturitatea tehnică a specialiștilor români rivaliza cu cea a colegilor lor din țările mai dezvoltate în ramuri diverse precum mecanica, aviația, construcțiile industriale, geologia (Răduleț, 2000: 130ff).

Nota pesimistă a tradiției intelectuale avea să fie într-un fel confirmată de existența unor semnificative decalaje de dezvoltare între regiunile istorice ale țării, care particularizau de fapt discuția la nivel local. În 1938, Oltenia participa doar cu 2% la producția industrială a țării față de o contribuție maximă de 31,4% a regiunii Sud-Est (Turnock, 1974: 147). Una dintre prioritățile industrializării socialiste a fost o distribuție mai bună în plan teritorial a activităților economice, dar în special a industriei, politică care cel puțin statistic și-a atins obiectivul: în 2001, cele opt regiuni de dezvoltare contribuiau la formarea produsului intern brut în ponderi apropiate cuprinse în 9% și 12%, Bucureștiul cu o participare de 21% fiind excepția așteptată (INS, 2005).

Cu toate acestea, atât abordările teoretice curente, cât și evidența economică sugerează că existența unor condiții diferite de dezvoltare locală este o realitate cu un impact considerabil asupra prosperității naționale. Părăsirea economiei de comandă a adus cu sine dezintegrarea sistemelor industriale formate. Acest proces se regăsește în forme variate de manifestare, cum ar fi divizarea marilor întreprinderi în unități pentru producția componentelor, renunțarea la etape intermediare în producție în favoarea firmelor străine sau schimbări instituționale, dar care toate rezultă într-un proces de fragmentare industrială (Iancu, 2002: 57-71) în care localizarea regională a activităților are loc din ce în ce mai mult de o manieră arbitrară.

Evaluările teoretice sunt susținute de evoluțiile din economie. În 2004, volumul investițiilor străine angajate se concentra în proporție de 1,8% în regiunile Nord-Est și Sud-Est în contrast evident cu 8% pentru Centru, 6,7% pentru regiunea Sud sau 6,1% pentru cele trei regiuni din Vest (ARIS, 2004: p. 10). Tendința nu este singulară în cazul României. Alte țări care au parcurs un proces de deschidere similar (Ciupagea et al., 2002: 62-65) au trebuit să confrunte aceleași situații privind evoluțiile inegale ale regiunilor. Pe de altă parte, țări cu tradiție industrială, precum SUA, Franța, Marea Britanie sau Japonia, au început să aplice politici dedicate dezvoltării inițiativei locale (OECD, 2003: 9).

Contextul internațional și provocarea integrării

Cercetarea de teren din ultimele decenii, dar mai ales apariția unei noi perspective asupra formării avantajelor competitive la nivel național, au pus în evidență cu claritate rolul factorilor locali și al inițiativei economice în dezvoltarea economică de ansamblu a țării prin asemenea construcții conceptuale precum aglomerări sau districte industriale, rețele de inovație sau centre de competență. Există însă în același timp o ofertă redusă de analize empirice care să examineze în mod sistematic relația dintre inițiativa economică și dezvoltarea economică locală (OECD, 2003: 10, 13). Tema acestui material este de fapt expresia teoriilor tradiționale ale avantajelor comparative reformulată prin percepția realităților contemporane la nivelul local de dezvoltare. Argumentele își găsesc originea în cea mai mare parte la intersecția dintre analiza competitivității și rolul aglomerărilor industriale.

Prima dintre aceste teme, avantajul național în domeniul competiției internaționale, oferă o explicație convingătoare pentru diversificarea surselor de prosperitate în condițiile păstrării

competiției deschise. Una dintre lucrările (Cojanu, 1997) de analiză a nivelului de competitivitate a industriilor românești în termenii consacrați de modelul porterian sugera că existența polilor de competitivitate în diferite industrii contribuie în măsură neglijabilă la consolidarea legăturilor între industrii și, în consecință, efectele de antrenare aproape dispar. Acest lucru face ca regiunile de amplasare industrială la rândul lor să absoarbă efecte mici de bunăstare.

Dincolo de preocuparea academică, este de remarcat reorientarea din ce în ce mai mare a atenției publice către acest tip de probleme. De exemplu, dacă la început rapoartele anuale pe competitivitate ale Uniunii Europene se concentrau numai asupra comparațiilor între UE și țările dezvoltate, ultimele rapoarte stau mărturie unei nevoi de extindere a analizei asupra implicațiilor politicilor competitive la nivel regional. Pe de o parte, acest lucru înseamnă că prin competitivitatea regională, înțelegeam ca produsul regional brut raportat la numărul de ore de muncă, se pot face estimări cu privire la regiunile care s-au bucurat de cele mai mari creșteri de competitivitate; pe de altă parte, nivelul regional de analiză transcende granițele naționale prin realocarea capacităților productive în spațiul lărgit european în special datorită creșterii producției industriale în acele ramuri în care se pot obține importante economii de scară (interne sau externe), precum și o creștere a investițiilor în statele nou-intrate în UE, acestea fiind în măsură să își valorifice mai bine avantajele decurgând din costurile reduse. În câteva studii recente (Cojanu, 2005; Cojanu, 2003) s-a argumentat că astfel de efecte la nivel regional ar trebui să reprezinte o preocupare prioritară în mediul public și de afaceri.

Cadrul teoretic pentru înțelegerea în acești termeni ai problemelor dezvoltării îmbină atât aspectele macro, de politică industrială, cât și cele ale economiei regionale în ceea ce se denumește analiza aglomerărilor competitive. Experți din țările membre UE și țările candidate se întrebau într-un raport al Comisiei Europene (2002) dacă politica dedicată aglomerărilor nu ar fi una din căile de a atinge obiectivul transformării UE în cea mai competitivă regiune a lumii la orizontul anului 2010. Același studiu oferă detalii puțin obișnuite în textele standard de economie: inițiativa privind generarea de noi afaceri erau repartizate în părți egale între așezările urbane mijlocii și mari și cele rurale și ale micilor orașe (European Commission, 2002: 21). Este aceasta evidență *prima facie* în legătură cu existența unor condiții ale dezvoltării spiritului întreprinzător aflate în legătură directă cu economia regiunii și mai puțin cu influențe generale, de natură istorică, psihologică sau oricare alta.

Motivațiile economice se regăsesc în primul rând în avantajele generate de concentrarea activităților. Ariile de dezvoltare economică se definesc în mod ideal prin concentrarea geografică a trei tipuri de instituții: producători și furnizori de servicii aflați în relații de cooperare sau concurență; instituții asociate (profesionale) și institute de cercetare; și reprezentanțe ale autorității publice. Aceste aglomerări oferă condiții adecvate pentru lansarea economică a regiunii prin îmbunătățirea productivității, capacității de inovare și stimularea formării de noi inițiative. Contactele mai ușoare între agenți, accesul mai avantajos la forță de muncă specializată, circuitul mai rapid al informației de specialitate sunt numai câțiva factori care definesc o economie regională capabilă să genereze exponențial surplusuri de prosperitate prin activități mai productive.

Analizele empirice pe exemplul României sunt în faza de început, dar acolo unde există ele sunt sugestive pentru potențialul care rămâne de exploatat chiar atunci când discuția se

poartă asupra unor vârfuri competitive (Cojanu, 2003). La fel stau lucrurile și în ceea ce privește aplicarea politicilor legate de formarea inițiativei locale. Într-un astfel de caz, proiectul "West-East Industrial Districts" finanțat de Comisia Europeană a avut ca obiectiv identificarea politicilor economice adecvate în faza de largire a Uniunii Europene, având în vedere mecanismele de înființare, funcționare, evoluție și involuție a districtelor industriale din cadrul regiunilor studiate. În viziunea autorilor (Borras et al., 2004), dezvoltarea aglomerărilor locale de întreprinderi mici și mijlocii, grupate pe domenii de activitate și criterii geografice, este un mijloc de progres economic. În cele mai multe cazuri, aceste concentrări din Europa de Est au un corespondent în Europa de Vest. Între cele două grupări de firme pot exista relații de colaborare în diferite etape și forme: finanțare, tehnologizare, cercetare, fabricație, desfacerea produselor, obținerea materiilor prime, etc. Politicile și instrumentele identificate vor sprijini pe de o parte integrarea sistemelor de producție Est Europene în UE, iar pe de altă parte vor contribui la internaționalizarea aglomerărilor din Europa de Vest prin extinderea lor în zonele estice. Totodată se are în vedere că firmele fac parte dintr-un mediu socio-economic complex, integrarea și dezvoltarea conștientă a grupărilor conducând la dezvoltarea regiunii în toate domeniile.

Comentarii finale

Este cumva în tradiția intelectuală ca posibilități diferite de dezvoltare regională să fie înțelese pe seama deprinderilor diferite de afaceri, a "mentalităților" favorizante, în general pe seama unor condiții inerent mai bune în anumite regiuni față de altele. Materialul a încercat să facă referire la argumente teoretice potrivit cărora există într-adevăr practici diferite privind inițiativele de afaceri, dar abilitățile pentru stabilirea unor activități economice performante găsesc cadru favorabil de manifestare indiferent de regiune prin înțelegerea adecvată a condițiilor de dezvoltare locale. Varietatea condițiilor locale și a aptitudinilor formează un cadru particular de dezvoltare care ar trebui valorificat prin politici publice și strategii de afaceri.

Bibliografie

1. Agenția Română pentru Investiții Străine, "Raport de Activitate 2004", București, Octombrie, 2004
2. Borrás, S., Tsagdis, D., Ahedo, M. și Røhl, U., "Policies Supporting Clusters' Development and Integration in the Enlarged EU", Policy Options Report, WEID Research Project, Version December 2004
3. Ciupagea, C., Unguru, M. și Cojanu, V., *Adaptarea politicilor României la cerințele UE cu privire la taxele vamale și politica comercială*, București: Institutul European din România, 2002
4. Cojanu, V., "Regional Policy and Development in an Enlarged Europe: A Survey of Theoretical Arguments." *Review of International Comparative Management*, 2005 (în curs de apariție)
5. Cojanu, V., "What is at Stake for Romania in the Process of the European Integration", *Romanian Journal of European Affairs*, 3:3, 2003: 55-64
6. Cojanu, V., "Analiza aglomerărilor competitive: o aplicație la industria de software și constructoare de nave", *Oeconomica*, XII:3, 2003: 73-90
7. Cojanu, V., *Comerțul internațional și dezvoltarea economică în România*, București: IRLI, 1997
8. European Commission, "Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks", Enterprise Directorate-General, Bruxelles, [2002]

9. Guvernul României, "Al doilea document consultative pentru Planul Național de Dezvoltare 2007-2013", Ministerul Finanțelor Publice, martie 2005
10. Guvernul României, "Primul document consultativ pentru Planul Național de Dezvoltare 2007-2013", Ministerul Finanțelor Publice, octombrie, 2004
11. Iancu, A., *Liberalization, Integration, and the Industrial System*, The Romanian Centre for Consent and Comparative Economic, Romanian Academy, București, 2002
12. Institutul Național de Statistică, *Statistică teritorială 2004*, CD-ROM, București, 2005
13. Iorga, N., *Istoria poporului românesc*, București: ESE, (1905), 1985
14. North, D., *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990
15. OECD, *Entrepreneurship and Local Economic Development*, Paris, 2003
16. Răduleț, R., *Istoria cunoștințelor și a științelor tehnice pe pământul României*, București: Ed. Academiei, 2000
17. Turnock, D., *An Economic Geography of Romania*, London: G. Bell & Sons, 1974
18. Weber, M., *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București: Humanitas, (1920) 1993